

Пелещак Христина

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Притолок С. А.

ТВОРЧИСТЬ АРТУРА ШНІЦЛЕРА ЯК ФЕНОМЕН ДОБИ

Стаття присвячена творчості відомого австрійського письменника Артура Шніцлера. В статті розглядається рецепція творчості прозаїка в літературознавчому просторі, аналізуються життєвий і творчий шлях прозаїка та чинники, які вплинули на формування його індивідуального стилю як новеліста. Підкреслюється, що використання новітніх прийомів в новелах Артура Шніцлера репрезентувало кардинальне зміщення виражальних акцентів художньої оповіді із сюжетних подій на зображення психологічних станів та підсвідомих процесів.

Ключові слова: *Артур Шніцлер, новелістика, психологізм, Віденський модерн*

The article is devoted to the famous Austrian writer Arthur Schnitzler. The article deals with the writing's reception, life and writing's experience of prosaist in literary room. It is underlined, that the use of new methods in the novels of Arthur Schnitzler has introduced to drastic correction of narrative accents of artistic story from narrative actions to representation of psychological means and subconscious processes.

Key words: *Arthur Schnitzler, novelistics, psychologism, Austrian modern.*

Метою статті є висвітлення етапів творчого становлення Артура Шніцлера – одного з яскравих та суперечливих австрійських письменників-новаторів кінця ХІХ – початку ХХ ст., представника Віденського модерну. Його творчість не залишає байдужими літературознавців та критиків вже більше століття. Науковий інтерес до його прози, зокрема до новел, проявлявся ще за життя письменника.

Впродовж 1895–1930-рр. одна за одною публікувалися монографії, присвячені критичному аналізу драматичних та прозових творів Шніцлера. Ще в першій третині ХХ століття його прозові твори отримали аргументовані оцінки в ґрунтовних працях таких дослідників як А. Залькінд, Ю. Капп, Р. Шпехт, К. Г. Штробель. Значний доробок у справі вивчення мистецької спадщини австрійського письменника мають такі автори, як Ш. Сімонек, Й. Стрелка, К. Флідль, Г. Шайбле. Доречно у цьому зв'язку назвати також ґрунтовні праці Ф. Баумера, Р. Вагнер, П. Гея, Д. Детлефсена, Р. Дугамеля, І. Ліндгрена, М. Перльман, Дж. Фарезе. Згадані науковці панорамно охопили ранню, довоєнну і післявоєнну прозу А. Шніцлера з огляду на її еволюційне становлення. Однак важливою є контекстуальна характеристика творчого доробку письменника на тлі доби кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Це засвідчують факти сприйняття творчості А. Шніцлера в Україні. Неординарна, “нова” на той час манера написання прозових творів отримала схвалення у непоодиноких відгуках українських знавців німецькомовного культурного простору, у першу чергу, О. Грицяя, М. Євшана та Г. Майфета. Заслужують на увагу праці таких дослідників, як Д. Затонський, К. Шахова, І. Андрущенко, Є. Волощук, Т. Гаврилів, І. Зимомря, І. Мегела, Я. Поліщук, Л. Цибенко. Суттєвий внесок зробили такі літературознавці та перекладачі художнього доробку австрійського

письменника, як М. Вороний, В. Гнатюк, О. Гордон, Б. Грінченко, М. Грушевська, В. Крушельницька, Т. Крушельницький, Й. Стадник, А. Строговський, О. Фацієвич, О. Яворівська. Незважаючи на велику кількість наукових студій, присвячених прозаїку, його життя і творчість залишається цікавим об'єктом для досліджень.

Початок ХХ століття називають переломним в історії людства. Численні війни, революції, винаходи та відкриття залишили величезний слід і вплинули на подальший розвиток цивілізацій. Світова література не є винятком. Всі внутрішні та зовнішні проблеми суспільства описувалися видатними письменниками того часу. Нерідко їх твори були настільки відвертими та провокативними, що суспільство просто їх не розуміло, навіть обурювалось через деякі з них. Світові добре відомі імена Достоевського, Толстого, Оскара Уальда, Хемінгуея та ін. Австрійська література дала безліч видатних постатей, серед яких чільне місце займає Артур Шніцлер.

Зростаючи в сім'ї лікаря, молодий Артур вже з юних років виявив талант до творчості. Його бабуся, почувши перший вірш онука "Рим у вогні" ("Rom in Brand"), написаний в 11 років, назвала його "другим Шіллером". Проте батько скептично ставився до захоплення сина, тому, посилає його у 1879 році навчатися у Віденський університет на лікаря. Там Артур зацікавився психоаналізом, що згодом знайшло відбиток у його творах. Посприяло цьому і безпосереднє знайомство з засновником теорії – Зигмундом Фройдом [6].

З 1890-го року Шніцлер входив в авангардний літературний гурток "Молодий Відень", був у дружніх стосунках з Гуго фон Гофманшталем, Генріхом Манном. Важливою частиною його творчого доробку стало ведення щоденників, чим частково пояснюється зацікавленість таким літературним жанром, як "щоденник" в художній прозі. Протягом всього свого життя він заводив нові щоденники, періодично повертаючись до старих, перечитуючи і, за необхідності, переробляючи їх, використовуючи неодноразово зафіксовані раніше деталі й інший матеріал для написання своїх творів. Ведення щоденників можна вважати також своєрідним самоаналізом. Ульріх Вайнцирль, автор біографічної книги про Шніцлера з характерною назвою "Любов, сни, смерть", писав: "Жоден інший автор не вів настільки детальний протокол про себе, як Артур Шніцлер" [5, с. 245].

Систематично Артур Шніцлер почав писати на початку 1880-х років, саме в цей час він частіше звертався до прози. Перші твори були схожі на своєрідні навчальні посібники. Дуже помітним є той факт, що письменник перебував в творчому пошуку. В другій половині 1880-х він пише ряд прозових творів, які відкрито відрізняються як тематично, так і жанрово. Цими творами Шніцлер проявляє себе не тільки як письменник-естет, а як прозаїк, небайдужий до проблем суспільства.

Традиційно відлік творчого шляху Артура Шніцлера ведеться від циклу одноактних п'єс "Анатоль", написаного автором між 1880–1890-ми роками та повісті 1894-го року "Смерть". Якщо п'єса "Анатоль" стала успішним дебютом Шніцлера, як драматурга, то повість "Смерть" – остаточним завершенням експериментів у

творах письменника, який нарешті знайшов свій індивідуальний стиль і “вічні” теми своїх прозових творів – взаємодія в людських стосунках, кохання і смерть. Повість стала яскравим прикладом майстерного вміння Шніцлера використовувати такі художні прийоми як самоаналіз та внутрішні монологи [2, с. 116].

Останні роки XIX століття вважаються тріумфом у творчості Артура Шніцлера як драматурга. Його драми з успіхом ставляться по всій Австрії та Німеччині, а також за їх межами.

З появою збірки новел “Дружина мудреця” Артур Шніцлер стає широко відомий як прозаїк. В цей час відкривається зовсім інше бачення митця. Якщо його рання творчість обумовлена інтересом до медицини, то більш пізня характеризується переважанням внутрішніх переживань, почуттів автора [6].

Не менш захоплюючим є те, що Шніцлер, спробувавши себе майже у всіх прозових жанрах, береться у 1905–1907 роках за написання роману “Шлях до свободи» (“Der Weg ins Freie”), “цікавий широким іронічним зображенням космополітичного віденського світу з його сумнівними вельможами і беззаперечними авантюристами, з його легко доступними дамами та інтелігентними жінками, які прагнуть знайти справжні почуття, що так і не приходять” [2, с. 96].

Під час війни 1914–1918-го років, як типовий австрієць, Шніцлер впадає в депресію, що значно впливає на його творчу діяльність. За винятком новели “Повернення Казанови” він не закінчує жодного оповідання [6]. Після війни письменник залишається у своїх творах вірним довоєнній Австрії, з її характерною легкістю та шармом.

Останні роки життя твори письменника носили все більше чуттєвий характер. В новелі “Гра на світанку” Шніцлер приходиться в деякій мірі до реабілітації старої австрійської армії. Однак, поринаючи в світ художніх ілюзій, автор не зміг протистояти впливу краху старого світу, “милої” його серцю Австрії. В червні 1926-го року його дочка Лілі вийшла заміж за італійського лейтенанта, і через рік, в дев’ятнадцятирічному віці, покінчила життя самогубством. “Того червневого дня моє життя закінчилось”, – писав у своєму щоденнику Артур Шніцлер [4, с. 243]. “Розділивши долю своєї батьківщини, розчарований і всіма покинутий, Шніцлер помер незадовго до кінця існування імперії. Йому ще пощастило вчасно піти з життя. Тому, що в іншому випадку у нього було б два варіанти: опинитися в концтаборі нацистів, або ж приєднатися до натовпу відчайдушних самогубців”, – написав незадовго після його смерті в 1931-му році Генріх Манн [1, с. 613].

Таким чином, враховуючи історичні обставини, а саме Першу Світову війну, прозу Артура Шніцлера чітко можна поділити на два періоди. Перший період охоплює твори 1880-х – початку 1910-го років, тобто межі XIX–XX століть, а другий – твори 1917–1931-го років. Твори останнього періоду в німецькомовному літературознавстві дослідженні досить глибоко, чого не можна сказати про новели Шніцлера на межі століть, у яких відобразилась головна особливість австрійської літератури, суть якої в тому, що у ній натуралізм, імпресіонізм, неоромантизм, неокласицизм, критичний реалізм виступали на зламі XIX–XX століть одночасно [6].

Формування індивідуального стилю письменника відбувалось під впливом певних життєвих обставин: адже, він був знаним лікарем і у своїй психіатричній практиці активно керувався засадами психоаналізу та прийомами “тлумачення сновидінь”, добре знав про теоретичні положення психоаналізу, їхнє застосування при лікуванні хворих на істерію, манію, стресовий стан. Свій відбиток у творчості залишила його дружба із Зігмундом Фройдом. Саме тому, у творах письменника на передньому плані перебуває людина – страждена, бунтівна, навіть агресивна, втомлена, іноді депресивна. З метою адекватного змалювання реальної картини, він активно впроваджував модерністську, новітню техніку наративу і вдавався до імпресіоністичної поетики, виразних деталей, метафори, яскравих реалій. Аналітизм, лаконізм і поглиблений психологізм – найважливіші риси його творчої манери письма.

У своїх творах Шніцлер прагнув відобразити не тільки соціальні проблеми, але й динаміку психологічних станів дійових осіб. Він вміло використовує техніку “внутрішнього монологу” та “потоків свідомості”, розкриває глибини людської психіки, наголошуючи при цьому на визначальній ролі фатуму в житті людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Манн Г. Хвала австрійської душі // Собрание сочинений в 8 т. М., 1958. Т. 8. С. 613.
2. Janz, Rolf-Peter und Laermann, Klaus, Arthur Schnitzler: zur Diagnose des Wiener Bürgertums im Fin de siècle (Stuttgart: Metzler Verlag, 1977). 202 S.
3. Rey W.H. A. Schnitzler. Die späte Prosa als Gipfel seines Schaffens. Berlin, 1968.
4. Schnitzler A. Tagebuch. 1927-1930. Wien, 1997.
5. Weinzierl U. Arthur Schnitzler. Lieben. Traumen. Sterben. Frankfurt am Main, 1998. 288 S.
6. Режим доступу: <https://www.univie.ac.at/germanistik/projekt/arthur-schnitzler-fruehwerk-1>

Поліщук Ганна

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Яцюк І. Я.

МОВНА КАРТИНА СВІТУ: НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИЙ АСПЕКТИ

У статті проведено детальний аналіз структури і ключових характеристик мовної картини світу в її порівнянні із концептуальною картиною, на основі чого кореляцію між ними описано як складний процес взаємодії між двома динамічними багаторівневими системами, кожна з яких у свій особливий спосіб віддзеркалює сукупність уявлень людини, етносу чи мовного соціуму про навколишній світ. Встановлено функції і роль релевантних чинників у формуванні обох картин світу, доведено необхідність вивчення національної специфіки мовних та концептуальних картин світу для глибшого розуміння загальних закономірностей їх формування, їх гносеологічної, онтологічної та ціннісної сутності.